

 JOURNAL AKRA Akra Kùltür Sanat ve Edebiyat Dergisi (AKRA)	Akra Journal of Culture Art and Literature (AKRAJOURNAL)	
Yıl 14, Year 14, Cilt 14, Volume 14, Sayı 38, Issue 38, Ocak 2026, January 2026 e issn: 2687-6361		
Özgünlük kontrolü	 intihal.net	Authenticity process
DOI: 10.31126/akrajournal.1803570		
Makale türü: Araştırma makalesi		Article type: Research article
Geliş tarihi	15.10.2025	Submitted date
Kabul tarihi	02.01.2025	Accepted date
Elektronik yayın tarihi	25.03.2026	Online publishing date
Atıf Bilgisi / Reference Information <i>Mustafa Küçük (2026). Şahmeran Anlatısında Ezoterik Öğelerin Belirlenmesi ve Yorumlanması: Tarsus/ Adana/Mardin Varyantları ile Tomris Uyar'ın "Şahmeran Hikâyesi" Üzerine / 2026/ (38) / C.14 / (S. 38) / s. 421- Akra Kùltür Sanat ve Edebiyat Dergisi AKRA / Akra Journal of Culture Art and Literature, AKRAJOURNAL / 2026 / C.14 / S. 38 / s. 619-632</i>		

**ŞAHMERAN ANLATISINDA EZOTERİK ÖĞELERİN
BELİRLENMESİ VE YORUMLANMASI: TARSUS/ADANA/
MARDİN VARYANTLARI İLE TOMRİS UYAR'IN
"ŞAHMERAN HİKÂYESİ" ÜZERİNE**

Mustafa KÜÇÜK*

Öz: Bu makale, Şahmeran anlatısındaki ezoterik öğeleri metnin içinden doğrudan saptamak ve yorumlamak amacıyla hazırlanmıştır. Birincil korpus olarak Tomris Uyar'ın "Şahmeran Hikâyesi" alınmış; Tarsus/Adana/Mardin çevresindeki varyantlar bağlam bilgisi olarak gözetilmiştir. Yöntem olarak iki türlü yakın okuma uygulanmış; ilk turda anlatının bütününe ilişkin genel izlek ve sahne akışı çıkarılmış, ikinci turda tekrar eden anlam düğümleri sahne-sayfa bazında fişlenerek alt başlıklar hâlinde sınıflandırılmıştır. Bulgular, iki düzlemde yoğunlaşmaktadır. Tematik düzlemde: Musa- Yeşu hattı ve "gizlenen kısımlar" göndermesi; Süleyman'ın mührü ve tılsımlı yüzüğüyle yetkinin sembolik devri; ölmezotu arayışı; "erz ağacı" yorumu; Zülkarneyn-Yecüc/Mecüc motifi. Yapısal düzlemde: kuyu/mağara inişi (katabasis); sır-yemin eksenini; üç gün-üç parça düzeniyle ölüm-şifa-bilgelik üçlüsünü kuran pharmakon ilkesi; hamamda arınma ve görünürlük; kapanışta düzenin yeniden tesisi. Sonuç olarak bilgi, seçilmiş emanet edilen bir sır olarak korunmakta, eşik mekânlarda görünür kılınmakta

*Bir kuruma bağlı değil / ORCID ID: 0009-0001-9963-0111

ve ritüel bir düzen içinde meşru kanallara devredilmektedir. Çalışma, teoriyi ağırlıklandırmadan metne yakın duran, kanıta dayalı pratik bir okuma modeli önermektedir.

Anahtar Kelimeler: Şahmeran, Ezoterik öğeler, Sır, Mühür/Yüzük, Hamam, Pharmakon, Katabasis.

ESOTERIC ELEMENTS IN THE ŞAHMERAN NARRATIVE: IDENTIFICATION AND INTERPRETATION THROUGH THE TARSUS/ ADANA /MARDIN VARIANTS AND TOMRIS UYAR'S "ŞAHMERAN HİKÂYESİ"

Abstract: This article aims to identify and interpret the esoteric elements in the Şahmeran narrative through a direct, text-proximate reading. The primary corpus is Tomris Uyar's "Şahmeran Hikâyesi," with regional variants (Tarsus/Adana/Mardin) considered as contextual background. The method employed was a two-stage close reading; in the first stage, the general plot and scene flow of the entire narrative were identified, and in the second stage, recurring thematic nodes were cataloged on a scene-by-scene and page-by-page basis and classified under subheadings. Findings concentrate on two planes. Thematic: the Moses–Joshua strand and the notion of "hidden parts"; Solomon's seal and enchanted ring as symbolic transfer of authority; the quest for the herb of immortality; the "cedar/erz tree" reading; and the Alexander–Gog and Magog motif. Structural: descent into the well/cave (katabasis); the secrecy–oath axis; the three days–three parts order establishing the pharmakon triad of death–healing–wisdom; purification/visibility in the bathhouse; and the restoration of order in the closing scenes. Overall, knowledge emerges as a secret entrusted to the chosen, revealed at thresholds, and transferred through a ritual order into legitimate channels. The study proposes a practical, evidence-based reading model that stays close to the text without inflating theory.

Keywords: Şahmeran, Esoteric elements, Secrecy, Seal/Ring, Bathhouse, Pharmakon, Katabasis.

Giriş

Anadolu sözlü kültürünün en tanınan figürlerinden Şahmeran, yalnızca yarı kadın–yarı yılan görünümü nedeniyle değil, anlatımın taşıdığı gizli anlam katmanları nedeniyle de dikkat çekmektedir. Tarsus, Adana ve Mardin çevresinde kaydedilen varyantlar; güncel halk sanatında duvar panoları, tekstil ve küçük el işleriyle süren görsel dolaşım; modern edebiyatta yeniden yazımlar, imgenin sürekliliğini göstermektedir (Uğurlu, 2008: 1691–1718; Sökmen ve Balkanal, 2018: 281–296). Bu çalışma, söz konusu sürekliliği veri kabul ederek Şahmeran anlatısındaki ezoterik öğeleri metnin içinden doğrudan tespit etmeyi ve bunların anlam ilişkilerini sade bir çerçevede açıklamayı amaçlamaktadır.

Birincil korpus olarak Tomris Uyar'ın "Şahmeran Hikâyesi" seçilmiştir.

Uyar, geleneksel izleği korurken modern bir anlatı diliyle motiflerin etik ve psikolojik gerilimlerini görünür kılmaktadır (Uyar, 1973: 129–176). Çalışmanın temel sorusu, ezoterik bilginin anlatı içinde nasıl emanet edildiği, nasıl sınındığı, hangi eşiklerde görünür kılındığı ve hangi toplumsal sonuçlarla devredildiğidir. Bu bağlamda sır ve yemin, kapalı/ara mekânlar, ritüel kullanım sırası ve pharmakon ilkesi gibi düğüm noktaları özellikle ele alınmıştır (Uyar, 1973: 146–147; 176–179).

Ezoterizm kavramı, bu makalede pratik ve metne yakın bir tanımla kullanılmaktadır: Bilginin seçili kişiye emanet edilmesi; sınama, yemin ve sembolik nesnelere korunması; dönüşümün çoğunlukla kapalı veya eşik mekânlarda gerçekleşmesi. Anlatıda Camsab'ın Şahmeran'ın yerini gizleme yemini, sırrın etik bir sözleşmeye bağlandığını; sırtındaki iz/işaretin ve hamamda arınma kesitinin, bilginin bedensel ve kamusal düzeyde görünürleştiğini düşündürmektedir (Uyar, 1973: 146–147; 177). Kuyu/mağara inişi bilginin yeraltında edildiği dönüşüm eşiklerine; hamam sahnesi ise arınmanın toplumsal yüzeye çıktığı noktaya işaret etmektedir (Uyar, 1973: 177; 178–179).

Halkbilimi literatürü, anlatıda tekrar eden anlam düğümlerini "motif" olarak sınıflandırır; bu yaklaşım, dağılık görünen öğelerin aslında bir iskelet kurduğunu gösterir (Dundes, 1962: 95–105). Bu iskelet, kahramanın arayışa çıkması, sınanması, yardım alması ve geri dönmesi gibi işlevlerle sade bir şema hâlinde okunabilmektedir (Propp, 1968: 19–24; 25–65). Roller düzleminde, özne-nesne-gönderici-alıcı-yardımcı-karşıt ayrımı, yetki devrinin ve çatışmanın kimde toplandığını ve sahneler boyunca nasıl yer değiştirdiğini açıklamaktadır (Greimas, 1966: 174–185; 192–212). Çalışmada bu araçlar kuramsal iddiayı büyütme için değil, metne yakın okuma anahtarları olarak kullanılmıştır.

Eşik ve kapanık mekânların anlatı boyunca belirgin biçimde öne çıkması, bu sahnelerin yalnızca olay örgüsünü ilerleten unsurlar değil, dönüşümün koşullarını kuran yapısal eşikler olarak işlediğini düşündürmektedir. Bu nedenle anlatı, geçiş ayinleri ve liminalite tartışmalarıyla ilişkilendirilebilecek bir okuma imkânı sunar. Ayrılma-eşik-yeniden katılma dizgesi, Camsab'ın anlatı içindeki hareketi boyunca izlenebilir bir yapı sergiler; bilginin yeraltında edilmesi ve hamam sahnesinde kamusal düzeye taşınması bu dizgenin somutlaştığı iki temel aşama olarak okunabilir (Van Genneep, 1960: 11; Turner, 1969: 94–113; 125–130). Bu mekânsal kurgu, ezoterik bilginin neden ve hangi

aşamada görünür kılındığını açıklamaya imkân verir; bilginin açığa çıkışı, bu bağlamda rastlantısal değil, anlatı içinde belirlenmiş aşamalara bağlıdır. Üç gün-üç parça talimatı ve buna eşlik eden farklı sonuçlar, bilginin kullanımının zamansal ve sıralı bir mantıkla sınırlandırıldığını göstererek seçiciliği dramatize etmektedir: vezirin ölümü, hükümdarın iyileşmesi ve Camsab'ın bilgelik kazanması (Uyar, 1973: 177).

Karşılaştırmalı bağlamda, yarı kadın-yarı yılan tipolojisi Akdeniz ve Yakın Doğu kültür alanlarında farklı örneklerle yankı bulsa da Şahmeran'ın yerel bağlamda bilgiyi koruyan ve şifayı seçici biçimde dağıtan bir figür olarak konumlanması ayırt edicidir (Uğurlu, 2008: 1698-1706; Sökmen ve Balkanal, 2018: 287-292; Balıkçı, 2018: 53-64). Yüzük/mühür ve şifa/ölmezlik bitkisi gibi nesnelere, gücün sembolik devrini ve yetkinin meşru kanallarla aktarılmasını simgelemekte; yanlış elde kaosa, doğru elde düzene hizmet edebilmektedir. Bu yönüyle anlatı, bilgi-iktidar-etik üçgeninde ölçülü bir denge öneren bir düşünme alanı sunmaktadır.

Bu çalışmanın yöntemi, metne sıkı sıkıya bağlı, adım adım işleyen bir yol izlemektedir: iki turlu yakın okuma, sahne-sayfa temelli fişleme, sade motif sınıflaması ve eşik mekânların anlamlandırılması. İkincil kaynaklar, bağlam vermek ve benzer örüntülere işaret etmek amacıyla sınırlı ölçüde kullanılmış; bulgular esasen Uyar'ın metnindeki sahnelerle desteklenmiştir (Uyar, 1973: 129-176; Dundes, 1962: 95-105; Propp, 1968: 19-24; 25-65; Greimas, 1966: 174-185; 192-212; Van Gennep, 1960: 11; Turner, 1969: 94-113; 125-130). Böylece ezoterik öğeler sezgisel izlenimler olmaktan çıkmış, sahne-sayfa düğümlerinde yoğunlaşan kanıta dayalı bir iskelet olarak görünür kılınmıştır.

Son aşamada, Şahmeran anlatısının güncel kültürel bellekteki yeri yalnızca "mitolojik bir kalıntı" olmasından kaynaklanmamakta; metnin önerdiği etik seçicilik ve eşik mantığı, modern okurla da ilişkilenebilen bir düşünme düzeni sunmaktadır (Uğurlu, 2008: 1691-1718; Sökmen ve Balkanal, 2018: 281-296). Bu giriş, makalenin amaç ve kapsamını, çalışma tarzını ve kurucu literatürü ana hatlarıyla ortaya koymak üzere düzenlenmiştir; izleyen bölümlerde yöntem, bulgular, tartışma ve sonuç başlıkları, aynı atıf biçimi korunarak ayrintılandırılacaktır.

Yöntem

Bu makalede, ezoterik öğelerin metin içinden doğrudan tespiti amaçlanmıştır. Birincil korpus olarak Tomris Uyar'ın "Şahmeran Hikâyesi"nin Sinan

Yayınları 1973 baskısının 129–176. sayfaları esas alınmıştır (Uyar, 1973: 129–176). Metin iki tur okunmuş; sahneler tek tek not edilerek sahne–sayfa eşleşmesi yapılmıştır (Uyar, 1973: 146–147; 176–179; 181).

Tespit edilen unsurlar, bulgular bölümündeki başlıklarla birebir olacak biçimde sadece sınıflandırılmıştır: Musa–Yeşu ve “gizlenen kısımlar”, Süleyman'ın mühürü/yüzüğü, ölmezotu, “erz ağacı”, Zülkarneyn–Yecüc/Mecüc; ayrıca katabasis (kuyu/mağara), sır–yemin, üç gün–üç parça–pharmakon, hamam–arınma gibi alt kümeler altında toplanmıştır (Uyar, 1973: 129–152; 176–179).

Motiflerin adlandırılmasında basit halkbilimi birimleri esas alınmıştır (Dundes, 1962: 95–105). Olay akışının iskeleti işlevler şeması ile kontrol edilmiş; yalnızca okuma anahtarı olarak kullanılmıştır (Propp, 1968: 19–24; 25–65). Eşik/kapanık mekânların yorumu geçiş ayinleri–liminalite literatürünün temel ayrımlarıyla kısaca desteklenmiştir (Van Gennep, 1960: 11; Turner, 1969: 94–113; 125–130). Güncel bağlam ve karşılaştırma için Şahmeran imgesi ve halk inanışları üzerine seçme çalışmalar referans olarak gözden geçirilmiştir (Uğurlu, 2008: 1691–1718; Sökmen ve Balkanal, 2018: 281–296).

Dâhil etme ölçütü olarak, bir unsurun en az iki koşulu karşılması aranmıştır: emanet edilen sır, eşik/kapanık mekân, sembolik nesne ya da bedensel işaret gibi. Kaynak dayanağı zayıf ya da varyantlar arası tutarlılığı düşük yorumlar dipnotta ve ihtiyatla anılmıştır. Metin içi kaynak gösterimi her yerde “(Soyad, Yıl: sayfa)” biçiminde standardize edilmiştir. Bu yalın yaklaşım, teoriyi ağırlaştırmadan bulgulara doğrudan bağlanan tekrar edilebilir bir yol sunmayı hedeflemiştir.

Bulgular

Şairler ve anlatıcılar ezoterik fikirlerini sanatsal dile aktarma imkânı bulmuşlardır. Bu bölümde Şahmeran ve Camsab efsanesinde tespit edilen ezoterik öğeler açıklanmıştır.

1. Hz. Musa ve Yeşu

Efsanenin bu kısmında Yeşu'nun Tanrı ile iş birliği yaptığı, Yeşu'nun Musa'ya gelen emirleri okuduğu bilgisine yer verilmiştir. Tevrat'a göre Yeşu, Musa'dan sonraki İsrailoğullarının lideridir. Yeşu, efsanede Rabbe inananları kendisine de inanmaya ikna etmektedir. Bu bilgi Şahmeran efsanesinde şu şekilde yer bulmuştur (Uyar, 1973: 136).

– Ey Camsap! Vaktiyle Beni İsrail’den Yeşu adında bir hükümdar vardı. Ve Rab onunla birlik oldu. Ve İsrailin bütün cemaatinin ve kadınların ve çocukların ve aralarında yürümekte olan gariplerin karşısında Musa’nın bütün emrettiklerinden Yeşu’nun okumadığı bir söz kalmadı. Ve Yeşu bir gün kavminden sordu: “Eğer Rabbe kulluk etmek gözünüzde kötü ise, atalarımızın kulluk ettikleri İrmak ötesindeki ilâhlara mı, yahut memleketlerinde oturduğunuz Amorilerin ilâhlarına mı, kime kulluk edeceğinizi bugün seçin; fakat ben ve evim halkı, biz Rabbe kulluk edeceğiz.” Ve kavm, Rabbe kulluk edeceklerini bildirdiler. Ve Yesu kavma dedi: “Rabbe kulluk edemezsiniz, çünkü o kutsal Allah’tır, o kiskanç Allah’tır; günahlarınızı ve suçlarınızı bağışlamıyacaktır. Eğer Rabbi bırakırsanız ve yabancı ilâhlara kulluk ederseniz, o zaman size iyilik etmişken dönecek ve size kötülük edecek ve sizi bitirecektir.”

2. Tevrat’ın Gizlenen Kısımları

Hikâyede Yeşu’nun Musa’yı kışkırdığı için Tevrat’tan Musa’yla ilgili kısımları çıkardığı bilgisi verilmiştir (Uyar, 1973: 136):

Çünkü Yeşu da kiskançtı. Bir gün Musa’nın kitabını okurken son zaman Tanrı elçisinin iyi huyuna, kutsal adaletine ilişkin bir bölüm çarpmıştı gözüne. Beni İsrail kavminin onun ümmetinden olmaya savacaklarını sezmişti. Hemen o bölümü çıkarttı Kutsal Kitaptan, gümüş bir çekmeceye koydu. Çekmeceyi ağzını mühürleyip küçük bir odaya sakladı ve odanın da çevresine kalınca bir duvar çektirdi. Eee, insanoğlu bu...

3. Süleyman’ın Mührü

Süleyman peygamberin mührünün yüzükte bulunduğu, bu yüzük aracılığıyla insan dışı varlıklar (cinler, hayvanlar) ve tabiata hükmettiği rivayet edilmektedir. Anlatıda, yüzüğün bir dönem cinlerce ele geçirildiği, bunun üzerine Süleyman’ın yetkesini yitirip yeryüzünde kargaşanın baş gösterdiği; yüzük kendisine iade edildiğinde ise hem gücünü yeniden kazandığı hem de düzeni tesis ettiği aktarılmaktadır. Efsanede yüzüğün bu işlevine ayrıca yer verilmiştir (Uyar, 1973: 139).

Ukap, eski kitaplardan Hazreti Süleyman’ın bir mührü olduğunu, bu mühür sayesinde perilere, cinlere ve bütün hayvanlara söz geçirdiğini okumuş. Süleyman öldükten sonra, yedi denizler ötesindeki bir adaya götürülmüş, altın bir tahta oturtulmuştu. Yüzük biçimindeki mühür de parmağındaydı. Ukap, yedi denizleri aşmanın yollarını arıyordu nicedir. Bir ot vardı, evet. Tabanlara sürüldü mü insanı denizin üstünden karada yürüyormuşçasına geçirten bir ot. Ancak Şahmeran’ın tanıyabileceği bir ot. Çünkü Şahmeran’ın geçtiği yerlerdeki otlar dile gelirlir, ne işe yaradıklarını, tözlerinde ne olduğunu söylerler ona.

4. Süleyman'ın Tılsımlı Yüzüğü

Efsanenin bir diğer kısmında yüzüğün tılsımlı gücüne işaret edilmiştir. Ezoterik unsurlardan biri olan Süleyman'ın mührünün tılsımlı bir gücü olduğuna inanılır. Bu yüzüğü ele geçiren insanın, kuşlara ve rüzgâra yön verebileceği bilinmektedir. Efsanedeki Ukap da bu yüzüğü ele geçirmek istemektedir (Uyar, 1973: 139):

Kudüs'e gelen yabancımanın çok yerler gezip görmüş olduğu haberi tez yayıldı. Ukap, hemen yanına vardı Belkiya'nın. Hazreti Süleyman'ın parmağındaki tılsımlı yüzüğü ele geçirmek istediğini anlattı; kendisine yardım ederse o da sevdiğine kavuşabilirdi. Belkiya kandı; aramanın bulmakla bir olduğunu sandı. Oysa Ukap, dünyayı elde etmek, insanları yönetmek tutkusundaydı. Sevgi sözü konusu değildi onun için. Ne yazık ki Belkiya onu kendinden sandı. Demirden bir sandık yaptırıp yola çıktılar, bana görünmeden adaya yerleştiler. Ukap sandığın içine çarpdan iki çanak koymuştu. Birinde süt, öbüründe şarap vardı çanakların. Hangi yılan süte, hangisi şaraba karşı koyabilir? Önce sütü, sonra şarabı içtim, yerimden kımlıdayacak gücüm kalmamıştı. Ayıldığımda sandığın içindeydim; seslerden anlaşıldığına göre bir gemide.

5. Ölmezotu

Efsanede ölümsüzlük arayışının bir yansıması olan ölmezotunun arayışına da yer verilmiştir. Ukap bu otun peşine düşmüştür. Çünkü inanışa göre bu otu bulan kişi ölümsüzleşmektedir (Uyar, 1973: 141):

— Şahmeran'im, dedi, başısla beni. Sevda gözlerimi kör etti. Ama bak sana hiçbir zararım dokunmadı.

— İşte ben de size o yüzden bir öğüt vereceğim, dedim. Süleyman'ın mührünün peşinde koşmaktan vazgeçin. O uzak bir gelecekte başkalarının kısmeti olacaktır. Tek kişi elde edemeyecektir onu; o herkesin malıdır çünkü. Hem siz gözünüzün

önündeki değerleri seçecek, onlara sahip çıkacak yetenekte bile değilsiniz.

— Ne gibi değerler? diye sordu Ukap.

— Sözelimi bir ot vardır, ölmezotu derler adına, suyunu içen ölümsüzleşir; başka bir ot vardır, neye sürsen altın olur, bundan böyle altın değeriyle sürer gider. Ama siz bu otların erdemlerini kendi seslerinden dinlediğiniz hâlde geçip gittiniz.

6. Erz Ağacı

Bir çekirdek öncelikle bütün ağacın bilgisini içinde taşır, sonra uygun ortam

bulunca bu bilgi açığa çıkar, yeşerip büyür, dal budak salar, sonra da yaprak açar ve en sonunda meyve verir. Her meyvede aynı ağacın bilgilerini toplayan yine çekirdekler oluşur. Ağacın her merhalesi ayrı bir şekil ayrı bir renk ve ayrı bir işleve sahiptir. Fiziken bir olan, çokluğa dönüşmüştür. Ancak ağaçtan esas maksat meyve elde etmektir. Meyvesi olamayan ağaç makbul değildir. Bu âlem de bir ağaç gibidir. Ağacın meyvesi insan-ı kâmindir (Yücer ve Küçük, 2019: 13). Ezoterik olarak erz ağacına benzetilen Yecuc'tur. Yecuc da erz ağacı gibi kontrol edilemez bir durumdadır ve insanlar arasında fesatlık çıkarmakla görevlidir (Uyar, 1973: 145):

“Ve kral Süleyman bütün İsrail'den angaryacılar topladı ve angaryacılar otuz bin adamdı. Ayda on bin adam olmak üzere bunları sıra ile Libnan'a gönderdi; bir ay Libnan'da ve iki ay evde kalırlardı. Ve Süleyman'ın yük taşıyan yetmiş bin ve dağlarda taş kesen seksen bin adamı, bunlardan başka Süleyman'ın işte çalışan kavmin üzerine hükmeden, işin başında bulunan üç bin üç yüz baş kâhyaları vardı. Ve kral emretti ve onlar evin temelini yontulmuş taşla atmak için büyük taşlar, değerli taşlar kestiler. Ve Süleyman'ın yapıcıları ve Hiram'ın yapıcıları ve (leballılar onları yonttular ve evi yapmak için keresteyi ve taşları hazırladılar.)” Ukap, tılsımlı sözcükleri dilinden düşürmeden, şaşkınlık içinde tahta doğru yürüyordu. Tahtın altından sürünerek çıkan ejderhayı görünce korkuyla erz ağacından yapılma duvara dayandı. Ejderhanın ağızından ateşler çıkıyordu ve gözleri, Ukap'ın gözlerine dikiliydi. “Ve on birinci yılda, sekizinci ayda, Bul ayında, ev bütün şekline göre ve bütün kısımları ile bitirildi. Böylece yedi yıldır onu yapmakta idi. Ve Süleyman on üç yıldır kendi evini yapıyordu ve bütün evini bitirdi. Ve Libnan ormanı evini yaptı.”

7. Zülkarneyn ile Yecuc ve Mecuc Arasında Yaşananlar

Zülkarneyn, Musa'nın öğrettiği bilgilerin peşinden gitmek istemektedir. Ancak onun karşısında iki engel vardır: Yecuc ve Mecuc. Birincisi Ye'cuc; Peygamberimiz tarafından da "Erz ağacı"nın boyuyla tavsif edilen dev adamlar. İkincisi Me'cuc; yani boyları oldukça kısa olan cücelerdir. Ye'cuc ve Me'cuc'un, kontrol edilemez boyutlarda yeryüzünde fesat çıkarması ve insanoğlunun feryatları üzerine Baş meleklerin Rab'lerine yakarırılar ve daha sonra da Nuh tufanı gelir. İşte efsanede de bu olaya işaret edilmektedir (Uyar, 1973: 152):

— Bekleyeceksin, dedi melek ve anlattı: Her yıl baharın ilk günü Zülkarneyn gelir açar kapıyı. Musa'nın genç arkadaşı. Musa ona öğretilen bilgiyi edinmek, onun peşinden gitmek istemişti.

— Ve o ne demişti: “Sen benimle beraber bulunmağa dayanamazsın. İyüzünü kavramana imkân olmayan bir şeye nasıl sabredebilirsin?” Ama Musa ona

isyan etmedi ve peşinden gitti. Sonunda Zülkarneyn, iki dağın arasında hemen hiçbir sözü anlamaz bir milletle rasladı. Ondan bir sed yapmasını istediler. Ye'cûc ve Me'cûc denilen Çinlilerin bozgunculuğundan bıkmışlardı. Ve Zülkarneyn onlara dedi: "Bana gücünüzle, emeğinizle yardım edin de sizinle onlar arasında sağlam bir sed yapalım. Çünkü onlar Rablerinin âyetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr edenlerdir."

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, Şahmeran anlatısındaki ezoterik öğelerin metnin içinden doğrudan tespit edilmesi ve bu öğelerin anlam ağının sade bir çerçeveye ortaya konması amaçlanmıştır.

Şahmeran anlatısı, yerel sözlü geleneğin sürekliliği ile modern edebî yeniden yazımlar arasında dolaşan bir anlam alanı sunmaktadır. Bu alan, bilginin nasıl emanet edildiğini, hangi eşiklerde görünür kılındığını ve ne tür toplumsal sonuçlar doğurduğunu tartışmaya elverişli bir çerçeve sağlamaktadır. Çalışmanın izleği, metne yakın, sahne-sayfa temelli okuma ile (Uyar, 1973: 129-176), halkbilimi ve anlatı kuramının temel kavramlarını okuma anahtarı düzeyinde birleştirmeyi amaçlamaktadır (Dundes, 1962: 95-105; Propp, 1968: 19-24; 25-65; Greimas, 1966: 174-185; 192-212; Van Genep, 1960: 11; Turner, 1969: 94-113; 125-130).

Anlatının yapısal hattı, katabasis (kuyu/mağara inişi), sır-yemin, "üç gün-üç parça" düzeni-pharmakon ve hamam-arınma eşikleri üzerinden izlenmiştir. Yeraltına geçiş, ayrılma-eşik-yeniden katılma dizgesinin çekirdeğini oluşturmuş; bilgi kapalı bir zeminde edinilmiş, hamam sahnesinde bedensel/ kamusal görünürlüğe kavuşmuştur (Uyar, 1973: 129-136; 177-179; Van Genep, 1960: 11; Turner, 1969: 125-130). "Üç gün-üç parça" talimatı özün kullanımını zamansal disipline bağlayarak seçiciliği biçimselleştirmiş; aynı özün veziri öldürmesi, hükümdarı iyileştirmesi ve Camsab'ta parlaklık/bilgelik etkisi üretmesi pharmakon ilkesini berraklaştırmıştır (Uyar, 1973: 177). Bu düzenek, motifin "tekrar eden anlam birimi" oluşuna dair folklorik ayrımla uyum içinde okunmuştur (Dundes, 1962: 95-105). İşlev dizileri ve aktant şeması, söz-ihanet-sınama-yardımcı-geri dönüş hattının, yetki ve rol devriyle nasıl eklemlendiğini sade bir şema hâlinde göstermiştir (Propp, 1968: 25-65; Greimas, 1966: 174-185; 192-212).

Metinlerarası/semantik hat, bilginin devri ve meşru edinimiyle ilgili gön-dermeler üzerinden anlam kazanmıştır. Musa-Yeşu ve "gizlenen kısımlar"

vurgusu, metin üzerinde otorite kurarak filtrelenen bilgi fikrini desteklemiştir (Uyar, 1973: 136). Süleyman'ın mührü ve yüzüğü, meşru yetkinin nesneleşmiş simgesi olarak yanlış elde kaosa, doğru elde düzene açılan bir kapı gibi işlemiştir; bu, tılsımlı nesnelere toplumsal-siyasal dengeyle ilişkisini hatırlatan halk inancı okumalarıyla bağdaşmaktadır (Sökmen ve Balkanal, 2018: 287–292). Ölmezotu, arzu–liyakat–bedel üçgeninde sınıyıcı bir kapı olarak belirirken; “bedene yazılan iz/işaret” ve “seçici şifa” izlekleri, modern psikolojik/psikanalitik yaklaşımlar için verimli bir yorum zeminine işaret etmiştir (Balıkçı, 2018: 53–64). Erz ağacı ve Zülkarneyn–Ye’cuc/Me’cuc göndermeleri, kontrolsüz çoğalma/kaos ile kozmik sınırlama/set metaforlarını yan yana getirerek bilginin yalnız bireysel değil, toplumsal/kozmetik düzen kurucu işlevini açığa çıkarmıştır.

Bu çerçevede başlıca sonuç, bilginin emanet–sınama–eşik–devir zinciriyle işlediği; aynı özün etkisinin niyete, bağlama ve ehliyete bağlı olarak değiştiği yönündedir. Camsab'ın söz/ihanet gerilimi, bilginin etik bir sözleşmeye bağlandığını; hamam eşiği, görünürlüğün ritüel olarak düzenlendiğini; farmakon üçlemesi ise özün seçici doğasını ortaya koymuştur (Uyar, 1973: 146–147; 177–179). Böylece Şahmeran, “yılanların kraliçesi” imgesinin ötesinde, bilgi–iktidar–etik üçgeninde seçileni sınıyan ve yetkilendiren bir aktör olarak yeniden konumlanmıştır. Kuramsal araçların “ağır kuram”a dönüşmeden okuma anahtarı olarak tutulması, metne yakın ve tekrarlanabilir bir yol sağlamıştır (Dundes, 1962: 95–105; Propp, 1968: 19–24; 25–65; Greimas, 1966: 174–185; 192–212).

Katkı üç noktada toplanmıştır: i) sahne–sayfa düğümleri üzerinden ezoterik iskeletin kanıta dayalı biçimde görünür kılınması; ii) motif–işlev–aktant–liminalite anahtarlarının ölçülü kullanımıyla yöntemin yalınlığının korunması; iii) tılsımlı nesne ve seçici şifa gibi izleklerin güncel halk inanışları/psikolojik okumalarla bağlanması (Sökmen ve Balkanal, 2018: 287–292; Balıkçı, 2018: 53–64). Sınırlar ise iki başlıkta özetlenmiştir: birincil kanıtın Uyar metniyle sınırlı olması; kaynak sürekliliği sınırlı bazı yorumların (ör. “erz ağacı”) dipnot düzeyinde ve ihtiyatla tutulması. Öneriler: Tarsus–Adana–Mardin varyantlarının derleme metinleriyle sistematik karşılaştırılması; modern edebiyatta “işaretin bedenselleşmesi”, “seçici şifa” ve “meşru yetki–kaos” ikiliğinin izleksel haritalarla izlenmesi (Uğurlu, 2008: 1691–1718; Sökmen ve Balkanal, 2018: 281–296).

Son aşamada, bu birleşik “Tartışma ve Sonuç”, metne yakın ve tekrar

üretilebilir bir okuma modeli önermiş; bilginin emanet edilmesi, eşiklerde görünür kılınması ve meşru kanallara devredilmesi sürecini bir bütün olarak açıklamıştır. Model, öğretimde ve bundan sonraki araştırmalarda, hem yerel belleğin dinamiklerini hem de çağdaş alımlanışı birlikte kavramaya elverişli bir çerçeve sunmaktadır.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Balıkçı, Ş. (2018). Şahmeran efsanesi ve yılan tılsımlarının psikanalitik açıdan değerlendirilmesi. *Folklor Akademi Dergisi*, 1(1), 53–64.
- Dundes, A. (1962). From etic to emic units in the structural study of folktales. *Journal of American Folklore*, 75(296), 95–105.
- Greimas, A. J. (1966). *Sémantique structurale*. Larousse.
- Propp, V. (1968). *Morphology of the Folktale* (2nd ed.). Austin: University of Texas Press.
- Sökmen, S. ve Balkanal, Z. (2018). Anadolu'da önemli bir simge olan Şahmeran'ın halk inanışlarındaki yeri. *AKRA Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 8(15), 281–296.
- Turner, V. (1969). *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*. Aldine.
- Uğurlu, S. B. (2008). Çağdaş Türk edebiyatında Şahmeran imgesi: Arketipsel bir yaklaşım. 38. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (ICANAS)*, Ankara, Türkiye, 10–15 Eylül 2007, ss. 1691–1718.
- Uyar, T. (1973). Şahmeran hikâyesi. T. Uyar (Ed.), *Ödeşmeler içinde* (ss. 129–176). Sinan Yayınları.
- Van Gennep, A. (1960). *The rites of passage* (M. B. Vizedom & G. L. Caffee, Trans.). University of Chicago Press.
- Yücer, H. M. ve Küçük, S. (2019). Tasavvuf literatüründe ağaç sembolizmi ve Muhyî'nin Temsil-i-Şecer isimli eseri. *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 13-28.

Genişletilmiş Özet

Bu makale, Şahmeran anlatısında ezoterik öğelerin nasıl kurulduğunu, hangi eşiklerde görünür olduğunu ve hangi sonuçlara bağlandığını metnin içinden, sahne–sayfa düğümleriyle göstermeyi hedeflemiştir. Bulguların iki katmanda yoğunlaştığı görülmüştür. Yapısal katmanda katabasis (kuyu/mağara inişi), sır–yemin hattı, “üç gün–üç parça” düzeni ve hamam eşiği, bilginin edinilmesi, korunması, ritüelle kullanımı ve kamusallaştırılması için bir iskelet sunmuştur. Bu iskelet, öznenin sınıandığı, bilgiyi taşıma ehliyetinin ölçüldüğü ve nihayetinde toplumsal düzenle ilişki kurduğu bir akışı işaret etmektedir. Metinlerarası katmanda ise Musa–Yeşu ve “gizlenen kısımlar” göndermesiyle metin üzerinde otorite/filtreleme; Süleyman'ın mührü/yüzüğü ile meşru yetkinin nesneleşmiş simgesi; ölmezotu ile arzu–liyakat–bedel sınaması; erz ağacı ile

kontROLSÜZ çoğalma ve fesat imgesi; Zülkarneyn–Ye’cuc/Me’cuc ile kozmik kaosa karşı set kurma temaları ön plana çıkmıştır. Bu temalar, anlatının yalnız bireysel dönüşüm değil, aynı zamanda kamusal/kozmetik denge arayışıyla da irtibatlı olduğunu göstermektedir. Ayrıca, metinde sembolik nesnelere (yüzük, mühür, bitki) ve eşik mekânların (kuyu/mağara, hamam) birlikte çalıştığı, bilgi dolaşımını hızlandırıp yavaşlattığı ve anlatının ritmini belirlediği gözlenmiştir. Bu iki katmanın kesişiminde yer alan farmakon ilkesi, aynı özün farklı öznelerde ölüm–şifa–bilgelik ürettiğini dramatize etmiş; seçici ve etik bir bilgi tasavvurunu görünür kılmıştır (Uyar, 1973: 177). Böylece anlatıda, niyet ve bağlam değişikçe anlam ve sonuçların da değiştiği; özdeş unsurların farklı sonuçlar doğurabileceği açık bir şekilde gösterilmiştir.

Tartışma bölümünde, bu düğümlerin halkbilimi ve anlatı kuramındaki temel anahtarlarla açıklanabileceği gösterilmiştir: tekrar eden anlam birimlerini görünür kılan motif yaklaşımı (Dundes, 1962: 95–105); arayış–sınanma–yardımcı–geri dönüş hattını düzenleyen işlev dizileri (Propp, 1968: 19–24; 25–65); rollerin dağılımını sadeleştiren aktant şeması (Greimas, 1966: 174–185; 192–212); eşik mekânların anlamını adlandıran liminalite çerçevesi (Van Genep, 1960: 11; Turner, 1969: 94–113; 125–130). Bu araçlar, ağır kuram kurmadan, sahnelerin içinde zaten işleyen düzenekleri adlandırma amacıyla ve kısıtlı ölçekte kullanılmıştır. Ek olarak, metinlerarası göndermelerin her biri, anlatının tarihsel/kültürel hafızayla kurduğu teması güçlendirmiş; yerel varyantların olası katkılarına açık bir çerçeve sunmuştur. Özellikle yüzük/mühür anlatısı, meşru yetki ile kaotik arzular arasındaki kırılma dengesini örnekleyerek sembolik nesnelere etik sonuçları da taşıdığını göstermiştir. Aynı şekilde hamam sahnesi, yalnız arınma değil, kamusal görünürleşmenin de eşiği olarak bilginin gizden açığa doğru izlediği yolu somutlaştırmıştır. Bu okumaların tamamı, anlatı içi kanıtla desteklenmiş ve metnin kendi ritmi bozulmadan yerleştirilmiştir.

Sonuç olarak Şahmeran, yalnızca mitolojik bir kalıntı değil; bilgi–iktidar–etik üçgeninde seçilene sınayan, meşru kanallarda düzen kuran ve yanlış elde kaosa kapı aralayan bir figür olarak anlaşılmalıdır. Çalışmanın sade yöntemi, metne yakınlık ve kanıt dayalı uygulamalarla öğretimde/araştırmada tekrarlanabilir bir model önermiştir. Bundan sonra, bölgesel varyantlarla (Tarsus–Adana–Mardin) sistematik karşılaştırma ve çağdaş edebiyatta motif dönüşümlerinin haritalanması yönünde ilerlemek, hem yerel belleğin dinamiklerini hem de metnin güncel alımlanışını ayrıntılandıracaktır (Uğurlu, 2008: 1691–1718; Sökmen ve Balkanal, 2018: 281–296; Balıkcı, 2018: 53–64). Ayrıca, ikonografik malzeme ve görsel kültür örnekleriyle desteklenecek yeni okumaların, yüzük/mühür ve hamam eşiği gibi düğümlerin farklı medyalardaki yansımalarını da açığa çıkaracağı öngörülmektedir. Böylece Şahmeran figürü, seçici bilgi dolaşımını düzenleyen bir akıl olarak güncel yorumlarda canlılığını koruyacaktır.

Extended Abstract

This article has shown, through scene–page evidence, how esoteric elements in the Şahmeran narrative are built, where they surface, and to what ends they lead. The findings concentrate on two layers. Structurally, katabasis (descent to well/cave), the secrecy–oath line, the “three days–three parts” order, and the bathhouse threshold provide a skeleton for the acquisition, protection, ritual application, and public surfacing of knowledge. This skeleton indicates a sequence in which the bearer is tried, competence is tested, and knowledge is ultimately tied to social order. Intertextually, the Moses–Joshua reference and the idea of “hidden parts” point to textual authority/filtering; Solomon’s seal/ring functions as an objectified emblem of legitimate power; the herb of immortality stages a test of desire–merit–cost; the “erz tree” figures uncontrolled proliferation and mischief; and the Alexander–Gog/Magog motif articulates boundary-making against cosmic chaos. Together these motifs show that the narrative is not only about individual transformation but also about public and cosmic balance. In addition, symbolic objects (ring, seal, herb) and threshold spaces (underground domain, bathhouse) operate jointly, accelerating or decelerating the circulation of knowledge and setting the rhythm of the plot. At their intersection lies the pharmakon principle: the same essence yields death–healing–wisdom depending on subject and intent, thus dramatizing a selective and ethical conception of knowledge (Uyar, 1973: 177). The narrative therefore demonstrates that as intent and context shift, meanings and outcomes shift as well, and identical elements may lead to divergent effects.

The discussion situates these knots within compact theoretical keys: motif as recurring meaning unit (Dundes, 1962: 95–105); the function sequence ordering quest–trial–helper–return (Propp, 1968: 19–24; 25–65); the actantial model clarifying role distribution (Greimas, 1966: 174–185; 192–212); and liminality naming the semantics of thresholds (Van Gennep, 1960: 11; Turner, 1969: 94–113; 125–130). Used minimally as reading aids, these tools allow the analysis to remain text-proximate and evidence-based. Additionally, each intertextual reference strengthens the narrative’s contact with historical/cultural memory and keeps the framework open to contributions from regional variants. The ring/seal story in particular exemplifies the delicate equilibrium between legitimate authority and chaotic desire, showing that symbolic objects may also carry ethical consequences. Likewise, the bathhouse scene materializes not only purification but also public visibility, modeling the path from secrecy to disclosure without disturbing the narrative tempo. All these readings are anchored in internal evidence and presented without overextending theory.

In conclusion, Şahmeran should be read not merely as a mythic remnant but as an agent who tests and authorizes the chosen within the knowledge–power–ethics triangle—establishing order through legitimate channels while opening the door to chaos in illegitimate hands. The method proposed here remains simple, repeatable, and close

to the text, offering a practical template for teaching and further research. Future work should map regional variants (Tarsus–Adana–Mardin) and trace motif transformations in modern literature, thereby detailing both local mnemonic dynamics and contemporary reception (Uğurlu, 2008: 1691–1718; Sökmen and Balkanal, 2018: 281–296; Balıkcı, 2018: 53–64). It is also expected that new readings supported by iconography and visual culture will reveal how ring/seal and bathhouse thresholds echo across media. In this way, the Şahmeran figure will continue to appear as an active logic of selective knowledge circulation, linking ritual devices and symbolic objects to the re-establishment of social and cosmic order.

Etik Komite Onayı: Bu araştırma için etik kurul izni gerekmemektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanması tek yazar tarafından yürütülmüştür.

Çıkar Çatışması: Yazar(lar); bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Finansal Destek: Yazar(lar); bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır.

Yapay Zekâ Kullanımı Bildirimi: Yazar (lar), bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanması için ChatGPT yapay zekâ araç/araçlarından faydalanmıştır.

Sözcük Sayısı: Makaledeki sözcük sayısı 9000'i geçmemelidir.

Teşekkür: